

УДК 902.2+338.1(477.82)

Ярослав Шабала**Еволюція аграрного виробництва на Волині в епоху міді та бронзи**

У статті аналізуються ключові напрями та тенденції розвитку аграрного виробництва на Волині в епоху міді та бронзи. Головна увага приділяється характеристиці господарства стародавнього населення краю на основі аналізу археологічних культур окресленого періоду: трипільської, лендельської, волино-люблінської, лійчастого посуду та інших. Простежується еволюція землеробських знарядь та способів обробітку ґрунту, особливості розвитку тваринницької галузі, зміни у сфері суспільних відносин.

Ключові слова: Волинь, мідна доба, епоха бронзи, археологічна культура, знаряддя праці, землеробство, тваринництво.

Шабала Ярослав. Эволюция аграрного производства на Волини в эпоху меди и бронзы. В статье анализируются ключевые направления и тенденции развития аграрного производства на Волини в эпоху меди и бронзы. Главное внимание уделяется характеристике хозяйства древнего населения края на основании анализа археологических культур исследуемого периода: трипольской, лендельской, волино-люблинской, лейчастых сосудов и др. Отслеживается эволюция земледельческих орудий и способов возделывания почвы, особенности развития животноводства, изменения в сфере общественных отношений.

Ключевые слова: Волинь, эпоха меди, эпоха бронзы, археологическая культура, прудия производствa, земледелие, животноводчество.

Syabala Yaroslav. The evolution of agriculture in Volyn in the age of copper and bronze. This article analyzes the main trends and trends in agricultural production in Volyn in the age of copper and bronze. Main attention is paid to the characteristics of ancient farming population of the region based on the analysis of archaeological cultures outlined period: trypil'skoyi, lendel's'koyi, volyno-lyublins'koyi, liychastoho posudu and others. Traces the evolution of agricultural implements and tillage methods, especially the development of the livestock industry, changes in social relations.

Keywords: Volyn, copper age, bronze age archaeological culture, tools, agriculture, animal husbandry.

Постановка наукової проблеми та її значення. Історичні витоки аграрної історії Волині сягають доби неоліту (6 – 4 тис. до н. е.), коли у наслідок «неолітичної революції» відбувається поступовий перехід від привласнювальних форм господарювання, репрезентованих мисливством, рибальством та збиральництвом, до відтворювальних – землеробства та скотарства. В епоху міді та бронзи ці галузі стали основою аграрної економіки краю. У цьому контексті цей період потребує глибшого дослідження та аналізу як важлива складова аграрної історії Волині.

Мета публікації – на основі вивчення широкого кола історичних джерел визначити суть та зміст аграрних відносин на Волині в Литовсько-руську добу, охарактеризувати соціальні компоненти аграрного сектора та проаналізувати особливості його розвитку.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування результатів дослідження. Волинь, Волинська земля – назва, якою була означена ще в XI ст.. історична область у басейні південних приток Прип'яті і верхів'ях Західного Бугу у північно-західній частині сучасної України. Її територія розташована у двох фізико-географічних зонах: поліській та лісостеповій і до її складу входять частини двох етнорегіонів – Волині та Полісся. Волинь була заселена ще у часи стародавнього кам'яного віку, приблизно 300 – 200 тисяч років тому. У період середнього та нового кам'яного віків інтенсивність заселення території краю зростає і саме в неоліті на теренах краю з'явилися перші землероби.

Енеоліт – мідний, або мідно-кам'яний вік (IV – III тис. до н.е.) - період подальшого утвердження землеробства та скотарства як провідних галузей економіки. В контексті аграрної історії України і Волині він позначився появою орного землеробства з використанням тяглової сили бика, прирученням коня, винайденням колісного транспорту.

Епоха енеоліту внесла певні характерні особливості у розвиток аграрного виробництва в Україні. Дослідники відзначають, що на її території у цей період виділилося дві господарсько-культурні системи: землеробську лісостепову з осілим способом життя і скотарську степову. На наш погляд варто було б виділити ще одну – Полісся зі змішаною системою господарства, у якій поєдналися привласнювальні та відтворювальні галузі. Енеоліт в Україні у господарсько-культурному аспекті найяскравіше репрезентують пам'ятки Трипільської археологічної культури. Цю культуру відкрив у 1893 р. видатний український археолог В. Хвойка. Її назва

походить від назви с. Трипільля на Київщині, де було виявлено перші пам'ятки. Основними заняттями трипільців були землеробство, скотарство, ремесло. У землеробстві домінувало зерновиробництво (ячмінь, просо, жито, пшениця). Основним знаряддям обробки ґрунту було рало. Серед знарядь праці траплялися мідні, але домінували кам'яні і крем'яні. Ремесло було представлене керамічним виробництвом, зароджується металургія (виробництво міді). Загалом тип господарства трипільців визначається як землеробсько-скотарський.

Трипільці на теренах сучасної України освоїли найбільш придатні для землеробства території лісостепової зони між Степом та Поліссям. Відносно швидке поширення носіїв Трипільської культури був зумовлений кількома факторами:

- землеробство і скотарство у достатній мірі забезпечило трипільців продовольчими запасами, що зумовило стабільний приріст населення, яке прагнуло освоїти нові території;

- землеробство трипільців було досить примітивним і базувалося на екстенсивній основі. На освоєних ними ділянках урожайність падала вже за кілька років і вони змушені були переходити на нові;

- до просторової міграції носіїв трипільської культури спонукало і те, що вогнепальне землеробство призводило до зменшення площ лісів і обмежувало можливість заняття полюванням і збиральництвом, які були важливими допоміжними господарськими заняттями.

Щодо Волині, то Трипільська культура дійшла сюди на пізньому етапі свого розвитку. Найбільш ранньою культурою доби енеоліту, що презентувала тут розвиток землеробства та скотарства, була Маліцька (друга половина IV - перша третина III тис. до н. е.).

Пам'ятки цієї культури виявлено на території сучасної Волинської (Луцьк, Маяки, Лище, Заріччя, Майдан-Липненський, Башлики) та Рівненської (Листвин, Острів, Зозів, Білів та ін.) областей [5, 47]. Землероби маліцької культури освоїли більш придатні для землеробства південній частині Волині.

Основним заняттям маліцьких племен було землеробство і скотарство. Підтвердженням цьому слугують знахідки на їхніх поселеннях рогових мотик, крем'яних вкладнів до серпів, кам'яних зернотерок та розтирачів. Населення вирощувало пшеницю, ячмінь, горох. Про заняття тваринництвом свідчать знайдені кістки великої та дрібної рогатої худоби, свиней (Ярославичі і Острів на Рівненщині, Лище біля Луцька) [5, 48].

Еволюцію землеробства на Волині окремі дослідники пов'язують також з носіями лендельської культури. Імовірно найраніше лендельські общини з'явилися на Західному Побужжі у середині 4 тис. до н. е. і згодом, рухаючись на схід освоїли межиріччя Стиру та Горині, де прожили до кінця тисячоліття, а можливо й довше [4, 7]. У 2000 р. під час археологічних досліджень в урочищі Шанків Яр біля с. Хрінники Демидівського району Рівненської області було виявлено господарську споруду енеолітичної доби. На дні споруди археологи знайшли уламки великої керамічної посудини, на якій гострим ріжучим предметом було зображено рало – орне знаряддя землеробства. Зображення було досить реалістичним. Завдяки комп'ютерним технологіям знаряддя вдалося реконструювати і перевірити функціонально. З'ясувалося, що головні елементи рала, у том числі й чересло, яке розрізало землю, було виготовлено з дубової деревини. Це знаряддя землеробства відноситься до рубежу IV – III тис. до н. е. і є найдавнішим у Європі. Вивчення цієї пам'ятки у широкому історичному контексті дало підстави для висновку, що орне землеробство на теренах України, зокрема Волині, поширилося на тисячоліття раніше прийнятого в науковому світі часу [4, 9].

Поширенню землеробства і скотарства на Волині в добу енеоліту також сприяли носії волино-люблінської культури (ВЛК), культур лійчастого посуду (КЛП) і кулястих амфор (ККА) і звичайно ж пізньотрипільські племена.

Носії волино-люблінської культури з'явилися на території Волині наприкінці IV тис. до н. е. Із близько 30 пам'яток цієї культури найбільша концентрація спостерігається на території Луцького району Волинської області: Голишів, Баїв, Рованці, Лище, Антонівка, Крупа, Коршів, Сьомаки та ін. [5, 51]. Про заняття населення землеробством і скотарством свідчать виявлені в обмазці стін жител відбитки зерен пшениці-двозернянки, жита, ячменю, та багатий остеологічний матеріал, серед якого трапляються кістки великої і дрібної рогатої худоби, коня і свині. Серед знарядь праці знайдено рогові мотики, вкладні до серпів, зернотерки з розтирачами. Однак крем'яні вкладні до серпів відзначаються значно більшими розмірами. Тобто в дерев'яну чи рогову оправу серпа тепер вставлявся один суцільний крем'яний вкладень, а не кілька. Такі вкладні виявлено у селах Карпилівка Ківерцівського району та Сільце Ковельського району

Волинської області, у смт Клевань Рівненської області. На думку дослідників цей винахід належить населенню ВЛК і свідчить про вдосконалення жнивварських занять такого типу [6, 86-87]. Варто також відзначити, що такі пластини виявлено у Шацькому, Ковельському, Ківерцівському районах Волинської області, що свідчить про поступове просування землеробства у поліську зону в добу енеоліту.

На початку III тис. до н. е. на Волинь приходять племена культури лійчастого посуду (назва від лійкоподібної форми посуду). Їхні пам'ятки розташовані досить компактно переважно в межах Володимир-Волинського (Зимне, Бубнів, Амбуків) та Іваничівського (Лежниця, Литовеж, Бужанка та ін.) районів [5, 54]. Як правило, поселенці займали мисові ділянки берегів річок. Вони будували наземні дерев'яні житла, в середині яких знаходилася глиняна піч та господарська яма-льох для зберігання харчових запасів. У кожному поселенні було від кількох до двох десятків жител.

Основним заняттям населення були землеробство і скотарство. Із зернових вирощували кілька видів пшениць та ячмінь, з бобових – вику, горох та сочевицю, з технічних культур – льон. У тваринництві, як свідчать матеріали із поселення Зимно, домінувала велика рогата худоба (40 %) та свині (30 %) [6, 42]. Як бачимо, новим явищем у землеробстві стало вирощування технічних культур. Очевидно льон почали використовувати як сировину для прядіння й ткацтва, про поширення яких свідчать численні знахідки глиняних прясел та тягарців для ткацьких верстатів на поселеннях КЛП.

Щодо землеробських знарядь, то вони залишалися традиційними і виготовлялися переважно з дерева, рогу і кременю. Прогресивним явищем у техніці обробітку ґрунту носіями культури лійчастого посуду було орне землеробство з використанням дерев'яного рала. Підтвердженням цьому є те, що на території поширення КЛП у Європі виявлено сліди поздовжньої та перехресної оранки. І, хоча дерев'яні знаряддя не збереглися до наших днів, на думку дослідників слідов оранки цілком достатньо для визнання факту орного землеробства [6, 76-77].

Поширенню та утвердженню землеробства і скотарства як самостійних галузей первісної економіки на Волині сприяли також племена трипільської культури – однієї з найрозвиненіших та найчисельніших спільнот Європи мідної доби. Тут вони з'явилися на початку III тис. до н. е. і частково витіснили, а частково асимілювали племена маліцької культури. На Волині виявлено понад 20 трипільських пам'яток: Зимне, Голишів, Кульчин, Буяни, Берестечко у Волинській області, Ярославичі, Острів, Костянець, Онішківці та ін. у Рівненській області [5, 57].

Як правило, трипільці селилися на терасах уздовж заплавлів річок, на високих мисах захищених ярами. Житлово-господарський комплекс поселень складався з наземних жител, господарських приміщень (комор приміщень для утримання худоби), господарських ям.

Основними заняттями трипільців було землеробство і скотарство. Однак в кліматично-ландшафтних умовах Волині традиційний землеробсько-скотарський тип їхнього господарства видозмінюється у бік скотарського зі значною питомою вагою великої рогатої худоби, що засвідчує остеологічний матеріал досліджених поселень. Знаряддя землеробства були традиційними для цієї доби: для обробітку ґрунту використовували дерев'яні рала, мотки з кістки та рогу; урожай зернових збирали серпами з суцільними крем'яними вкладнями, зерно розтирали у кам'яних зернотерках. Основними зерновими культурами були пшениця і ячмінь, з бобових вирощували горох та вику.

Наявність землеробства і скотарства археологічні дослідження підтверджують і у носіїв культури кулястих амфор, які проживали на Волині у другій половині III тис. до н. е. (виявлено близько 30 пам'яток). Їхній господарський уклад був подібним до племен інших археологічних культур, які проживали на теренах Волині у добу енеоліту. Дослідники відзначають у їхньому господарстві високу питому вагу скотарства, особливо активне розведення свиней, які швидко плодилися і росли, були невибагливими до умов утримання та харчів [1, 94].

Таким чином, в епоху енеоліту землеробство та скотарство на Волині поступово утверджуються як провідні галузі господарювання. Однак землеробська галузь була дуже трудомісткою, особливо з огляду на примітивні знаряддя праці. За допомогою експериментальних методів палеоекономічного моделювання дослідники встановили, що для забезпечення продовольчими зерновими запасами однієї сім'ї необхідно було обробляти біля 3 га землі. За допомогою мотики, якщо в обробітку землі приймали участь три особи, за один день можна було обробити 10 – 15 соток поля. Тобто лише підготовка поля під посів займала

кілька тижнів. Збір урожаю серпами з крем'яними вкладнями також займав біля 15 днів. Тому поруч з відтворюючим господарством у господарському житті давніх волинян суттєве місце, особливо в поліських районах, посідали полювання, збиральництво та рибальство.

Основними зрушеннями у господарському житті в Україні в епоху бронзи (II – початок I тис. до н. е.) стали: виробництво бронзи – першого штучного металу, який за механічними властивостями значно переважав мідь і згодом став основним матеріалом для виготовлення знарядь праці, зброї, прикрас; виокремлення в окрему галузь металургійного виробництва; подальший розвиток землеробства і скотарства і утвердження їх домінуючої ролі в економіці; завершення першого великого поділу праці – скотарство відокремилось від землеробства. Проте слід зауважити, що вироби з бронзи не змогли повністю замінити крем'яні знаряддя і упродовж всієї епохи вони використовувалися поруч з бронзовими. У цей час на території України склалося кілька господарсько-культурних зон: Степ, Лісостеп та Полісся. У Степу домінувало скотарство, а в Лісостепу і на Поліссі переважало землеробство. В українському Степу у добу бронзи були поширені ямна, катакомбна, зрубна та інші археологічні культури, у Лісостепу та на Поліссі – тшинецько-комарівська, білогородська, бондарихінська та ін. Волинь епохи бронзи в господарському аспекті найяскравіше репрезентують пам'ятки городоцько-здовбицької, стжижовської, тшинецької і комарівської культур.

В епоху бронзи на широких просторах Південної і Центрально-Східної Європи мешкали племена культур шнурової кераміки (названа за типом орнаменту на глиняному посуді, відтискуваного плетеним шнуром). Найбільш ранні пам'ятки цієї доби на Волині представлені одним із локальних варіантів цих культур – городоцько-здовбицькою культурою (назва походить від сіл Городок і Здовбиця на Рівненщині, де виявлені пам'ятки цієї культури). На теренах Волині нині відомі понад 100 пам'яток цієї культури: Полонка, Гірка Полонка, Луцьк, Володимир-Волинський, Ветли, Любешів та ін. у Волинській обл., Городок, Здовбиця, Березне, Млинів, Острожець та ін. – у Рівненській [5, 66]. Пам'ятки городоцько-здовбицької культури на Волині датуються останньою чвертю III – першою третиною II тис. до н. е.

Поселення розташовувалися, як правило, на високих річкових берегах, у поліських районах на берегах озер і на піщаних дюнах. Основними типами жител були чотирикутні, або овалоподібні землянки та напівземлянки і наземні житла з вогнищами всередині. Серед основних занять – землеробство та скотарство, причому в поліських регіонах скотарство було домінуючим.

Подібним був життєвий та господарський уклад населення стжижовської культури (від назви с. Стжижув у південно-східній Польщі), яке проживало на Волині у XVIII – XVI ст. до н. е. Їхні поселення розташовувалися на мисах та південних схилах берегів річок, на островах посеред боліт у поліській зоні. Нині виявлено понад 70 поселень цієї культури (Торчин, Коршів, Лище та ін. у Волинській обл., Зозів, Озлів, Млинів та ін. у Рівненській) [5, 69].

Поселення племен стжижовської культури характерні більш тривалою осілістю. Під час їх дослідження виявлено традиційний сільськогосподарські знаряддя: крем'яні серпи ножеподібної форми, зернотерки, крем'яні сокири для розчищення ділянок під землеробство. Багатий остеологічний матеріал свідчить про високу питому вагу скотарства. Серед свійських тварин домінувала велика рогата худоба, а також свині і коні. Розведення свиней давало можливість забезпечити людей м'ясною їжею, корів переважно тримали для забезпечення молочною продукцією. Про це опосередковано свідчить збільшення кількості молочного посуду – кухлів, амфор та черпаків.

Імовірно люди жили невеликими общинами, які склалися з кількох сімей. Окремі члени общини доглядали за худобою, випасали її на віддалених пасовиськах, оскільки ближні використовували для заготівлі сіна. Стадо не могло бути чисельним, бо для його утримання зимою потрібно багато сіна, а заготовити його багато за допомогою крем'яних серпів було неможливо. Основна частина общини залишалася на поселенні і займалася землеробством, ремеслами, доглядала господарство.

Від середини II тис. до н. е. упродовж кількох століть на території Волині проживали племена тшинецько-комарівської спільноти (тшинецька культура від назви польського села Тшинець, комарівська – від села Комарів на Івано-Франківщині). Вони розселилися більш рівномірно як у лісостеповій частині краю, так і на Поліссі. Нині відомі біля ста їхніх поселень.

Їхні поселення займають більшу територію (від 0,5 до 1,5 га), житла стають просторішими, іноді двокамерними, навколо них споруджували господарські приміщення, курені та повітки

для худоби. Землеробство і скотарство було основою господарювання племен тшинецької та комарівської культури, про що свідчить знайдений на поселеннях рільничий інвентар та багатий остеологічний матеріал. Оскільки ці культури були поширені у період середнього бронзового віку, у побут населення все більше входять вироби з бронзи. Однак серед них домінує зброя (кинджали, бойові сокири, вістря списів тощо), браслети, шпильки, фібули. Знаряддя праці і надалі виготовляли з дерева, кістки, рогу і кременю. Щодо землеробства, то на думку дослідників у південних районах воно було орним, а у поліських – підсічно-вогневим [5, 76]. Як і у населення попередніх культур бронзового віку, важливе місце у господарському житті посідали полювання, рибальство та збиральництво.

Слід зауважити, що господарська діяльність стародавнього населення Волині в епоху міді та бронзи, у тому числі розвиток землеробства і скотарства досліджені недостатньо. Однак матеріали археологічних досліджень пам'яток цього періоду дають можливість сформулювати уявлення про певні зрушення в аграрній сфері.

Насамперед варто відзначити те, що на зміну мотичному землеробству поступово приходять орне з використанням дерев'яного рала і тяглової сили (бика, вола, можливо коня.). На Волині основною тяговою силою були бики, або воли, оскільки серед остеологічних залишків на поселеннях епох міді та бронзи кістки ВРХ становлять біля 50 %, а кістки коня трапляються значно рідше. Що стосується Полісся, то навіть у період пізньої бронзи коней було дуже мало і вони не відігравали помітної ролі в господарстві цього регіону [3, 30]. Окрім того, аналіз залишків кісток коня свідчить, що у давню добу у лісостеповій зоні переважну більшість становили малорослі коні, а у лісовій переважали дрібні, які були мало придатними для запрягу. На думку окремих дослідників початок використанню коня як тяглової сили на теренах України започаткували племена Черняхівської культури (кінець II – перша половина Vст. до н. е.) [3, 35].

Серед зернових культур, які вирощували на Волині у той час найпоширенішими були півчасті пшениці (одозернянка, двозернянка та спельта), і ячмінь. Пшениця одозернянка переважно сіялася як ярова культура, хоча відомі й озимі форми. Двозернянка і ячмінь вирощувалися лише як ярові культури. Пшеницю двозернянку висівали невимолоченими колосками і за допомогою сохи загортали їх на невелику глибину [6, 54]. Головними бобовими культурами, які вирощували давні землероби Волині були горох та вика.

Попри те, що мідний і бронзовий вік репрезентують добу металів, землеробські знаряддя виготовляли з дерева, рогу, кістки та кременю. Серед них досить помітною є еволюція жнивварських знарядь у напрямку зміни робочої частини серпа: замість кількох крем'яних пластинок її замінює монолітний крем'яний вкладень. У цей час в регіоні набули поширення так звані серпи волинського типу. Вони виготовлялися з місцевого високоякісного кременю і мали відносно великі розміри: 18 – 20 см завдовжки і 4 – 7 см завширшки. Такі серпи виявлено під час розкопок поселень біля Хрінників, Торчина, Дубно, Крухинич та ін. [6, 100]. Під час жатви їхня продуктивність була лише у півтора рази нижчою від металевих. Крем'яні вироби, у тому числі й серпи з кременю, який видобували у копальнях городоцько-здовбицької і стжижовської культур, були поширені навіть далеко за межами Волині: від Вісли на заході до Дону на сході [2, 104]. Це свідчить з одного боку про наявність міжплеменного обміну, а з іншого - про зростаючий на них попит, викликаний подальшим ростом ролі зерновиробництва та утвердженням землеробства як самостійної галузі аграрної економіки.

Зерно подрібнювали у кам'яних зернотерках каменями-розтирачами. У бронзовому віці з'являються зернотерки з дворучними курантами. Вони були значно продуктивнішими. За результатами експериментальних досліджень було з'ясовано, що звичайним розтирачем жінка за одну годину могла розтерти 500 г зерна, а за допомогою дворучних курантів – до 5 кг.

Висновки. Таким чином, в епоху міді та бронзи на Волині утверджується поступово землеробсько-скотарський характер господарства, при цьому спостерігається стійка тенденція до посилення ролі скотарства. Цьому сприяли природно-кліматичні умови регіону. Окрім того скотарство забезпечувало населення не лише м'ясом і молоком, а й тяговою силою, сировиною для виготовлення знарядь праці та предметів побуту, давало матеріал для виготовлення взуття й одягу, для прядіння й ткацтва.

Проаналізувавши динаміку заселення Волині племенами різних археологічних культур в епоху міді та бронзи, стає очевидним збільшення густоти населення, розширення площ залучених до господарського обігу земель, зростають самі поселення, утворюючи цілі житлово-

господарські комплекси. Ведучи відтворювальне господарство, тодішні мешканці Волині не збиралися відмовлятися від того, що давала їм у готовому вигляді багата природа: збиральництво, полювання й рибальство становили невід'ємну частину їхнього побуту.

Джерела та література

1. Бунятян К. П., Мурзін В. Ю., Симоненко О. В. На світанку історії. Серія «Україна крізь віки»: В 15-ти томах. – Т. 1 – К. : Альтернативи, 1998. – 335 с.
2. Винокур І. С., Телєгін Д. Я. Археологія України. Підручник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Видання друге, доповнене і перероблене. – Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2008. – 480 с.
3. Глушко М. С. Генезис тваринного запрягу в Україні (Культурно-історична проблема). – Львів : Львівський нац. ун – т ім. Івана Франка, 2003. – 448 с.
4. Козак Д., Прищепа Б., Шкоропад В. Давні землероби на Волині (пам'ятки археології на Хрінницькому водоймищі). – К. : ПП «КОРВІН ПРЕС», 2004. – 300 с.
5. Кучинко М. М. Археологія Волині. – Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2005. – 202 с.
6. Пашкевич Г. О., Охріменко Г. В. Розвиток землеробства на території Волині (VI – II тис. до н. е.). – Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010. – 364 с.

УДК 398.32:615.89(477.42)

Алла Дмитренко

Традиційні звичаєві норми, повір'я та народні знання, приурочені до збирання грибів на Волинському Поліссі (за польовими матеріалами)

У статті на основі польових матеріалів, зібраних у Камінь-Каширському та Ратнівському районах Волинської області, висвітлено систему звичаєвих норм, світоглядних уявлень та раціональних знань, що супроводжували збирання грибів на Поліссі. З'ясовано особливості прогнозування урожаю грибів за різними групами примет та довгострокові прогнози погоди за грибами; висвітлено примети, за якими визначали початок грибного сезону; проаналізований звичай збирання грибів переважно поодиночці та традиція уникання зустрічей з іншими грибниками; обґрунтовано заборону ходити по гриби на Воздвиження та інші свята. У тексті наводяться польові матеріали, що ілюструють основні положення статті.

Ключові слова : Волинське Полісся, традиційно-побутова культура, збиральництво, збирання грибів, звичаї, світоглядні уявлення, народні знання, народний календар.

Дмитренко А. Традиционные обычаи, поверья и народные знания, приуроченные к собиранию грибов на Волынском Полесье (за полевыми материалами). В статье на основе полевых материалов, собранных в Камень-Каширском и Ратновском районах Волынской области, освещено систему норм, мировоззренческих представлений и рациональных знаний, сопровождающих сбор грибов на Полесье. Выявлены особенности прогнозирования урожая грибов по различным группам примет и долгосрочные прогнозы погоды за грибами; освещены приметы, по которым определяли начало грибного сезона; проанализированы обычаи сбора грибов в одиночку и традиция избегания встреч с другими грибниками; обоснованно запрет ходить по грибы на Воздвижение и другие праздники. В тексте приводятся полевые материалы, иллюстрирующие основные положения статьи.

Ключевые слова: Волынское Полесье, традиционно-бытовая культура, собирательство, сбор грибов, обычаи, мировоззренческие представления, народные знания, народный календарь.

Dmytrenko A. Traditional customary norms, beliefs and folk knowledge, confined to the collection of mushrooms in the Volyn Polissia (based on field materials). Based on field materials collected in Kamin-Kashyrskyi and Ratnivskyi districts of the Volyn region, the system of customary norms, ideological notions and rational knowledge accompanying the collection of mushrooms in Polissya is analyzed in this article. The features of mushroom crop prediction due to different omen groups and long-term weather forecasts according to mushrooms were determined. It was illustrated the signs, that determined the beginning of the mushroom season. The custom of collecting mushrooms mostly individually and the tradition of avoiding meeting with other mushroom pickers is analyzed. The ban on the mushroom picking on the Exaltation and other holidays is justified. The text provides field materials illustrating the main provisions of the article.

Key words: Volyn Polissia, traditionally-domestic culture, gathering, gathering of mushrooms, customs, world-view representations, folk knowledge, folk calendar.

